

1. PETŐFI SÁNDOR ARS POETICÁJA

Az életrajzi adatok csak tájékoztató jellegűek, csak a művek vonatkozásában kell őket ismertetni!

A Bessenyei Györggyel elindult irodalmi megújulás Petőfi Sándor (1823— 1849) költészetével jutott el a csúcspontra: neve a magyar irodalmi közvéleményben összeforrott a költészet fogalmával. Művészléte a romantika kiteljesedését, de egyben annak meghaladását is jelentette.

1823. január 1-jén született Kiskőrösön. Apja, Petrovics István, mészárosmester, aki magyarul jól beszélt és írt. Anyja, Hruz Mária szlovák anyanyelvű volt; mielőtt férjhez ment, cselédlány és mosónő. Alig két évvel később a család Kiskunfélegyházára költözött, s maga Petőfi később ezt a várost jelölte meg születésének helyeként. Petrovics István javuló anyagi helyzetének arányában gyakran változtatta fia iskoláit, igyekezett minél színvonalasabb helyre járatni. Az 1838-as dunai árvíz és egyik rokonuk anyagi csődje, akiért Petrovics kezességet vállalt, anyagi romlásba döntötte a családot. A tizenöt éves ifjú kénytelen volt otthagyni a selmeci liceumot, s megismerkedett a nélkülözéssel és a nyomorral. Színházi “mindenes” Pesten, házitanító Ostffyasszonyfán, majd katonának csap fel Sopronban. Leszerelése után nyugtalan vándorút következett, majd 1841 októberében fölvetették a pápai kollégiumba rendes tanulónak. Tevékenyen részt vett az önképzőkör munkájában, itt ismerkedett meg Jókai Mórral (de barátságuk csak később, Kecskeméten mélyült el). Az 1842-es év hozta meg első jelentősebb irodalmi sikerét: május 22-én a kor legjelesebb szépirodalmi és tudományos folyóiratában, az Athenaeumban megjelent A borozó című költeménye – még Petrovics Sándor néven. A november 3-án ugyanott publikált Hazámban az első olyan verse, melyet Petőfi néven írt alá. De Petőfi inkább a színészetre érzett elhivatottságot, s 1842 novemberében vándorszínész-társulathoz szegődött. Így került Debrecenbe is, ahol a Sopronból megismert barát, Pákh Albert próbált segíteni a legnagyobb nyomorban szenvedő, beteg Petőfin. Egy füzetbe írta költeményeit, mintegy hetvenet–nyolcvanot, és 1844 februárjában gyalog vágott neki a pesti útnak, hogy műveinek kiadót találjon. Vörösmarty Mihály vette pártfogásába, s az ő ajánlása nyomán vállalta a Nemzeti Kör a versek kiadását. Bajza és Vörösmarty közbenjárására Vahot Imre a Pesti Divatlaphoz segédszerkesztőnek hívta Petőfit. Élete a nehéz évek után most nyugalmasabb szakaszba lépett. 1844 áprilisától júniusáig szüleinél tölti az időt, Dunavecscén, s olyan versek őrzik ennek emlékét, mint az Egy estém otthon és az István öcsémhez. Költői pályájának talán legtermékenyebb időszaka következett. Petőfi sikere A helység kalapácsa publikálásáig osztatlan volt. Petőfi népies helyzetdalainak és életképeinek (mint A szerelem, a szerelem, 1843, Megy a juhász számaron, 1844) nagy sikere volt. Csak amikor eltért ezektől a normáktól akkor kapott élesen elutasító kritikákat. A kritikákra Petőfi A természet vadvirága című versével válaszolt, amely csak megerősíthette a bírálókat véleményükben a költő nyelvhasználatának “durva, parlagi” voltáról. 1845 márciusában kilépett a Pesti Divatlap szerkesztőségéből. Mint külső munkatárs továbbra is kötelezte magát arra, hogy verseit egyedül itt jelenteti meg. A nagyszerű kezdet után szükségzerű volt az időleges visszaesés: az 1845-ös év az útkeresés, a kísérletezés időszaka. Jóllehet egyik legtükrösebb népdalát (Fa leszek, ha...) és legszebb románcos életképét (A négyökrös szekér) írta ekkor. 1845 novemberétől 1846 márciusáig leginkább Szalkaszentmártonban tartózkodott elkomorult lelkiállapotban. Szerelmi, művészi és lelki válságot élt át.

1846 tavasza fontos fordulópont Petőfi életében és költői útján. A Várady Antalhoz címzett költői levele megváltozott hangulatát bizonyítja. Az episztola befejezése pedig új politikai tájékozódásáról is hírt ad. 1846 tavaszán írta a Dalaim című ars poeticáját, amelyben felsorolta addigi verstípusait. Márciusban visszatért Pestre, s szervezni kezdte a Tízek Társaságát. 1846-ban megismerte a 18 éves Szendrey Júliát, 1847-ben megtartották az esküvőt a szülők tiltakozása ellenére.

Az 1847-es év meghozta számára az igazi barátot is, Arany Jánost. 1848 januárjától a forradalomvárás lázában égett, hiszen korábbi látomásainak megvalósulását látta az ekkori európai népfelkelésekben. Március 15-ének egyik vezetője, hőse, de az elért politikai eredményeket kevesellte, s szinte másnap már kiadta a „respublika” jelszavát. Királyellenes verseket írt, népgyűléseket szervezett, támadta a kormány politikáját, szembekerült vezető politikusokkal, s fokozatosan kezdte elveszíteni korábbi népszerűségét. Így kerülhetett arra sor, hogy június 15-én a szabadszállási képviselő-választásokról valósággal menekülnie kellett a félrevezetett, felbőszített paraszti tömeg elől.

1848-ban szabadságharc idején századosi rangot kapott, 1849 januárjában jelentkezett Bem tábornoknál. A lengyel származású fővezér szinte fiaként bánt vele. Segédtsíztjévé nevezte ki. Az orosz seregek előrenyomulása miatt a katonai tábor nyújthatta ekkor a legnagyobb védeltséget. Petőfi csatlakozott Bem seregéhez, részt vett a segesvári csatában, Itt és ekkor tűnt el örökre Petőfi, 1849. július 31-én. Sírjának helye ismeretlen.

A témával összefüggő művek: A természet vadvirága, Dalaim, A XIX. század költői, Sors, nyiss nekem tért, Levél Várady Antalhoz, Arany Jánoshoz, Pacsirtaszót hallok megint

A természet vadvirága (1844) Elemzés

A mű válasz a kritikusok éles támadásaira, akik „durva, parlagi” nyelvhasználata miatt utasították el verseit. A vers alapképe, a lírai ént megjelenítő metafora szerepel a címben.

Öntudatos, saját értékeivel tisztában lévő ember nyilatkozik meg, indulatosan szól támadóihoz, kemény hangon utasítja vissza a jogtalannak tartott kritikát.

Feszés, lekerekített kompozíciójú vers.

Az első és az utolsó versszakban a kritikusokhoz fordul, az őt ért támadásokra reflektál. A középső részben (3. 4. vsz.) költészetének jellemzőit, költői ars poeticáját fogalmazza meg. A refrénben hangsúlyosan tér vissza az önmetafora.

Alapképe a vadvirág–metafora. A kép sűrítve jeleníti meg ars poeticájának eszmei tartalmát: a kifinomultságot elveti, mégis szép, erőteljes, természetes, a beszélt nyelvhez közelálló költészet eszményét.

A vers motívumai két ellentétes pólus körül csoportosíthatók:

vadvirág – üvegházak satnya sarjadékai

szabad, korlátlan lélek – bottal beléjük vert szabályok

ép ízlés – gyöngye, kényes, romlott gyomor stb.

Az egyik pólus az elvetett, a másik a magáénak vallott költészetfelfogást jeleníti meg. A természetes, szertelen, ösztönös, szabályokat elvető költészet eszményét vallja.

Az intonáció indulatossága (pl. „hitvány ebek”, „Szépen békét hagyjatok”) végigkíséri a verset, lendületet, dinamikát ad a szövegnek. Erőteljes kifejezéseket, hétköznapi fordulatokat használ.

Mintegy megerősíteni akarja a kritika vádjait.

Versforma: kétütemű 8 és 7 szótagos sorok váltakozásaiból épül fel a versszak. Szándékoltan hanyag rímek. Rímképlete: xaxaxbxb

A természet vadvirága (1844) vázlat

A vers válasz az Életképekben megjelent, főleg A helység kalapácsát bíráló írásra.

A vers ellentétekre épül. Szembeállítja:

az új költészeteszményt a régivel

az őszinte, természetes hangot a mesterkélttel

a korlátlan költői szabadságot az iskolázott szabályozottsággal

az ép ízlést a hibással

az új költői eszményt (a természet vadvirága) a régivel (üvegházak satnya sarjadékai)

az új realista stílust a régi, romantikus, szentimentális stílussal

A vers fő jellemzője az erőteljes érzelmi töltés, a harag, az indulat és a magabiztosság.

Dalaim (1846. április) - elemzés

Felsorolja a vers típusait és ezekből lehet következtetni költői programjára. Véleménye szerint a költészet meghatározó szerep a teremtő képzelet segítségével. Előtérbe kerül az egyéniség. Nem hagyományos ars poetica. Bár a Dalaim 1846-ban íródott, az első költői korszakra vonatkozik. Petőfi seregszemlét tart költészete felett, szemrevételezve a különböző tematikájú költeményeket.

Valamennyi típust az ihlet- és élményesztétikából vezeti le, elutasítva magától a követésen, imitáción alapuló lírát. Lényeges különbség A természet vadvirágához képest, hogy már elismeri a teremtő

képzelet jelentőségét. Az első versszakban jellemzett daltípus a romantikus költészeteszményt valósítja meg, épp úgy, mint a Képzetem című vers (1845): „Az elsötétedett / Nap mellett elsuhan, (...) / És az én képzetem / Még ekkor sem pihen, / Hanem a legfelső / Csillagzaton terem, / S ott, hol már megszűnik / Az isten világa, / Új világot alkot / Mindenhatósága ¶. De a romantikus költészeteszmény [mint azt a Dalaim is mutatja] csupán az egyik lehetőség Petőfi művészetében s távolról sem a leggyakoribb. A vers további szakaszaiban jellemzett verstípusok legalább annyira kötődnek alkalomhoz, mint a képzelethez. Téma, hangulat és értékszerkezet azonos mértékben határozza meg az egyes verstípusokat majd mindegyik esetben. A refrénben hangsúlyozott „teremnek” is azt sugallja, hogy az alkotás legalább annyira természeti, mint amennyire lelki jelenség.

A XIX. SZÁZAD KÖLTŐI - elemzés

1846 után jut el egy újfajta költő-ideál kialakításáig, egy új művészi hitvallás hirdetéséig. Azonosul a romantikus „költő-apostol” eszménnyel A XIX. század költői című verssel a **prófétai irodalom** hagyományát követi. **Programvers és ars poetica**: a költő megfogalmazza benne **politikai és művészi eszményét**.

A XIX. század **költői** (1847) című verse szerint a költő **Isten küldötte**, „**lángoszlop**” mely valaha a zsidókat vezette az egyiptomi bujdosás során, **a költészet pedig politikai tett**. — A költők kötelessége a népet elvezetni a Kánaánba, az ígéret földjére. Ezt az eszményt, ezt a **szent és nagy küldetést állítja követelményként** századának költői elé. Ennek érdekében szenvedélyes indulattal érvel és bizonyít: tiltással figyelmeztet a feladat rendkívüliségére (1. versszak), meghatározza a **népvezér-költők szerepét**, rendeltetését (2.), felháborodottan **átkozza meg a gyáva és a hamis, hazug próféták** magatartását (3—4.). **A látnok-költő** az éhen-szomjan, kétségbeesve tengődő millióknak vigaszul **feltárja a jövőt**: költői képekkel írja körül az elérendő cél, a Kánaán legfőbb jellemzőit (5.). **Az „ígéret földé”-nek** jellemzőit Petőfi egyetlen egyszer adta meg, A XIX. század költői **ötödik versszakában** (különben megmaradt az általánosság szintjén): „Ha majd a bőség kosarából / Mindenki egyaránt vehet, / Ha majd a jognak asztalánál / Mind egyaránt foglal helyet, / Ha majd a szellem napvilága / Ragyog minden ház ablakán...” Itt az elérendő célok között a korabeli magyar állapotokhoz képest páratlanul radikális gondolatot is találunk, az egyenlő elosztás követelményét.

A vagyoni, a jogi és a kulturális egyenlőség utópisztikus elképzelése túlmutat már a közeli jövőn. Ezt **az időbeli messzeségbe helyezést** érzékeltetik az 5. versszakban a romantikus körmondat „Ha majd” kezdetű feltételes tagmondatainak párhuzamos ismétlődései — mintegy újra meg újra a közvetlen jelentől elszakítva s a távoli víziókba lendítve a szemléletet.

A cél elérése nem kétséges, **a prófécia beteljesülése bizonyos, de az időpont bizonytalan**. A költő itt már nem látatja önmagát az elkövetkező időben, nem szól személyes részvételtől, sőt a „talán” tétovasága azt jelzi, hogy „munkájának” eredményét nem fogja megérni (6.). A látnok nem ismerhet bizonytalanságot, kételyt, legfeljebb annyit, mint a vers zárlatában: „Talán az élet, munkáinkért, / Nem fog fizetni semmivel”, s ez után is nyomban következik a „de”, az áldozat értékének hangsúlyozása. Másutt még nyomatékosabb a kettősség; az áldozat riasztó nagyságát és a vállalás pártosztát kapcsolja össze: „Ez nagyszerű, de véres kor lesz. / És úgy is illik, hogy véres legyen!” (Levél Várady Antalhoz), „De legelső diadalma / Vértengerbe kerül. Mindegy” (Az ítélet).

A költemény mégis megnyugvással, a feladat teljesítésének boldogító tudatával zárul. A **képek ellágyulása**, puha, tapintható finomsága (szelíd, lágy csók; virágkötél; selyempárna) a halál órájának lelki békességét sugallja. Mert nem az eredmény, hanem a szándék minősíti az embert, a szolgálat, a használás akarata: a próféta szerepe nem a beteljesülés átélése, csupán ennek hirdetése. Az örök üdvösséget ebben a versben is az eszményi földi léttel, a megvalósult világszabadsággal azonosítja. A biblikus motívumok át- meg átszövik a vers szövetét, s a politikai meggyőződést a vallásos hit magasába emelik, a látomást ars poeticává avatják.

Ez a költemény minden **romantikus szenvedélyessége** ellenére is kerek, zárt, **szinte klasszicista kompozíció**; az indulatok nem teszik zaklatottá, nem bontják meg a sorok, a strófyszerkezetek és a rímek szabályos ismétlődését: a nyelvi-képi anyag romantikus jellegével szemben a vers logikai-mondattani felépítése klasszicista módon retorizált. A vers hangneme: retorikus, benne szenvedélyesen érvel az új költői szerep és feladatvállalás mellett - szavainak a meggyőzés erejével kell hatnia. Az érvelő, bizonyító, meggyőző retorikára esik benne a fő hangsúly. Gangemét

emelkedettség, ünnepélyesség jellemzi. Retorikai alakzatok: ellentét, párhuzam, ismétlés, figura etimologica, anafora, halmozás

Hátralévő néhány évében ez a küldetéstudat hatja át Petőfi politikai költészetét.

A XIX. SZÁZAD KÖLTŐI - vázlat

Keletkezés: 1847. január. - ars poetica, (program)vers - politikai és művészi eszmény

Hisz abban, hogy a költőknek küldetésük van és a művészetek által jobba lehet tenni a társadalmat (ezt jelképezi: a húr, a lant és a szent fa) - a szabadság az emberség második megváltója; a költő mint néptribun

Meghatározó motívum: a Mózes-párhuzam (a művészi szerep prófétasággal való azonosítása).

A prófétaszerep nemcsak az alkotásra, a konkrét cselekvésre is vonatkozik.

A költőnek részt kell venni a világ átalakításában, művészetét alá kell rendelni a szabadság, egyenlőség eszméinek - a versben megfogalmazott gondolatok, célok nem csupán önmagára érvényesek

A vers hangneme: retorikus, benne szenvedélyesen érvel az új költői szerep és feladatvállalás mellett - szavainak a meggyőzés erejével kell hatnia - emelkedettség, ünnepélyesség;

Retorikai alakzatok: ellentét, párhuzam, ismétlés, figura etimologica, anafora, halmozás

Szerkezet:

1-4. versszak.: kétféle költői magatartást állít szembe — a szentimentális költészeteszmény képviselőit (hamis próféták) és a népért küzdő romantikus eszmény képviselőit (vezér, lángoszlop, próféta).

5. versszak: utópikus jövőképet vázol fel egy romantikus körmondatban.

6. versszak: a fenti cél megvalósulásáig küzdeni kell még.

Zárlat: szentimentális (a szép halál a jutalom — szelíd, lágy csók, virágkötél, selyempárna).

Hátralévő néhány évében ez a küldetéstudat hatja át Petőfi politikai költészetét.

Petőfi programja időhöz kötött. Ezt az időhöz kötött ars poeticát, a szerepvállalást a történelmi szituáció indokolja.